

mányaival, a fonetikával, a beszédhangok tudományával. De mivel a némák beszédtanításában nemcsak hangokkal, hanem főleg beszélő mozgásokkal van dolgunk s ezekkel eddig nem foglalkoztunk eléggé, ezután erre kell nagy figyelmet fordítanunk, úgyszintén a beszéd lélektanára.

De a szaktudományokkal egyedül még nem jutunk messzire. Hogy a némaságot átváltoztathassák beszélőképesévé, át kell szervezni a mai intézeteket is úgy, hogy minden siket, minden rosszul halló, minden beszédhibás gyermek megtalálhassa azt a helyet, ahol eegítenek rajta.

Az eredményes beszédtanítás érdekében elsősorban meg kell szüntetni a mai zárt intézeti rendszert, s a siketnéma gyermeket egykorú beszélő gyermekek közé kell beosztani. Mert a mai rendszer, mikor intézetbe zárja és elkülöníti a siketnémaikat, megfosztja őket a legtermészetesebb nevelő környezettől: a beszélő gyermekek társaságától. Épp az ellenkező célt éri el, mint amire törekszik, kiskorban elkülöníti a siketnémaikat, s ezzel megnehezíti, hogy később beilleszkedjenek a beszélők társadalmába.

A szerző ezt helyteleníti, szerinte nem szabad a siketet a halló gyermektől elkülöníteni. A normális gyermekek körébe osztott siketek, gyógypedagógiai beszédtanítás mellett, éppúgy beszélnek majd, értelmük és erkölcsi érzésük éppúgy fejlődik, mint halló társaiké.

Végül meggyőző indokolással sürgeti a szerző, hogy a női tanerők a siketnéma beszédtanításába nagyobb számban bevonassanak.

Michels Fülöp bátor hitvallónak bizonyult, mikor ezeket az eszméket a német szakemberek kongresszusán, a palotaintézetek hazájában előadta. Hogy szavai nem hangzottak el a pusztaban, hogy felfigyeltek rá, arról tanúságot tesz szakfolyóiratuk.

De fel kell rá figyelniük itthon is, annyival inkább, mert a szerző gondolatai nem először hangzottak el nálunk.

Mindnyájan egyetértünk abban, hogy a siketnéma élőbeszéde minden intézetnél, minden tantervnel fontosabb. És ha ezek valóban útját állják a beszédtanítás eredményének, ne késlekedjünk, tegyük el azokat az útból és győzzön a jobb. Ajánlanám, adjanak módot a szerzőnek, hogy elgondolása szerint, intézet nélkül szervezzen és vezessen egy ilyen elemi iskolába beosztott kis siketnémacsoportot. Az ilyesmi költségtöbbletet alig okozna és akár a helyeslők, akár az ellenzők álláspontját erősítenék meg az ott szerzett tapasztalatok, igen sok tanulságot meríthetnének belőlük. *Eltes Máttyás.*

Hermann Schwartz: Pädagogisches Lexikon. I. kötet. Bielefeld és Leipzig. 1928. Velhagen & Klasing kiadása. XII + 1338 hasáb.

A tudományok fejlődésével kapcsolatos új s újabb eredményeknek könnyen hozzáférhető áttekintése már jórégen megérlelte a lexikonok és enciklopédiák műfaját. Ma, a találmányok és felfedezések korában, az ilyen összefoglaló, gyűjteményes munkák a szakemberek és a laikusok részére egyaránt nélkülözhetetlenebbek, mint valaha. Bizonyosság erre, hogy az utóbbi években nálunk is szinte rohamosan jelennek meg a legkülönbözőbb lexikonok: iro-

dalmi, mezőgazdasági, sport-, technikai stb. lexikon. Ámde az ilyen munkáknak van egy eredendő fogyatkozásuk: lexikonok és szótárak sohasem lehetnek teljesekek, tehát tökéletesek sem, mert mire elkészülnek, részben már avultak is, amin rendszerint pótkötetekkel igyekeznek enyhíteni.

Ilyen elmaradottság mutatkozik a pedagógiai lexikonok terén is, ahol a legújabbak is több mint egy évtized előtt jelentek meg: a kétkötetes Loos-féle *Encyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde* 1906—1908-ban, az ötkötetes Roloff-Willmann-féle *Lexikon der Pädagogik* 1913—1917-ben. A most meginduló négy, egyenkint 40 nyomtatott íves kötetre tervezett vállalkozást, amelynek befejezését két éven belül ígérik, tehát általában örömmel kell üdvözlönnünk, feltéve, hogy az a jogos várakozásoknak meg fog felelni. E várakozások teljesülésének, vagyis a munka jóságának egyik legelső feltétele nem csupán a munkatársak (specialisták) helyes kiszemelése, hanem egyúttal és nem csekély részben a központi szerkesztő rátermettsége. Az illető területen, tudományszakon belül való teljes tájékozottság önmagában még nem elegendő biztosíték. E mellett még politikai, felekezeti és társadalmi, hogy úgy mondjuk tudományos pártatlanságra is szükség van és nem utolsó sorban az arányosság szempontjából helyes szemmértékre. E követelmények tekintetében érdekösen tájékoztat a szerkesztő a mű előszavában. Egyik célja, úgy mondja, a pedagógiai irányok folyó küzdelmében az eligazodást és a megértést szolgálni. „Olyan történéssel és sorssal rendelkező nemzetben, mint a német, művelődéseméleti és politikai téren elviselhető és a kulturális életet előmozdító állapot csak úgy teremthető meg, ha minden oldalon és minden „irány”-nál az általános érvényűnek és kötelezőnek világos felismerése egyesül az egyéni jogok tiszteletben tartásának elszánt akaratával”. A Roloff-féle lexikkal szemben, amely katolikus jellegű, az előttünk fekvő műben az *evangelikus irányzat* domborodik ki. Már a címlap jelzi, hogy a szerkesztő „az evangelikus pedagógia társaságával kapcsolatban” és annak megbízásából végzi munkáját. Erről a felekezeti irányzatról az előszó még bővebben emlékezik meg: a nevelésnek vallásbeli és etikai kérdéseiben a mű irányát „az evangelikus kereszténység állapítja meg... arra kell törekedni, hogy az ifjúságban feltámasszuk azt a hitet, szeretetet és reményt, amelyet az evangélium, Isten szava az emberi szívekben felkelteni képes... *die evangelische christliche Fundierung der Erziehung zielt auf Gesinnung*”. Ezzel a szerkesztő összeegyeztethetőnek tartja a világnézetek szabadságát: „szabadságot engedélyezünk és kérünk. *Libertatem damus petimusque vicissim*”. Tartalom dolgában ígéri, hogy a pedagógia segédtudományait: a filozófiát, pszichológiát, etikát, a vallástudományokat, szociológiát, élettant, különösen pedig a gyógy-pedagógiát és a testi nevelést is fel fogja ölelni (ez utóbbinak hangsúlyozása talán felesleges is); hogy továbbá a külföldi államok iskolaügyi szervezetét is ismerettni fogja. Nem óhajt kimerítő monográfiákat adni, hanem csupán a lényegyet a kérdésnek mai állapota szerint. Hogy minél szélesebb körben forgathassák a munkát, a száraz tudományos tárgyalást közérthető előadással pótolja. A terjedelmesebb cikkek igen helyesen tárgyi szempontok szerint tagolva sze-

repelnek s ez a tagozódás az elején is előfordul, ami az áttekinthetést megkönnyíti. A személyi vonatkozású cikkeknel (*Personal-Artikel*) a még élő személyeket, pedagógusokat „közelfekvő okoból“ mellőzi, noha szerintünk ezeknek életét és működését, az egyetemes lexikonok mintájára, egészen tárgyilagosan szintén méltathatta volna. A kerek 200 munkatárs, egy-egy svájci és hollandus kivételével, mind német. Betűrendes jegyzékük állásuk és cikkeik felsorolásával, úgyszintén ez utóbbiaknak betűrendes jegyzéke a szerzőkkel a könyv élén található. A cikkeket a szerzők nevükkel jegyzi, ami a felelősség szempontjából csak helyeselhető. A tárgyilag egyívé tartozót, úgymond, nem bontotta részre; ez is helyes, csakhogy ezeket a részeket viszont legalább címszavakként jó lett volna felsorolni. Ugyanilyen takarékosan járt el utalások (*Verweisungen*) dolgában, „nehogy ezen rendszerrel a szöveget túlságosan megterhelje“, pedig — szerintünk — ezzel az eligazodást csak megkönnyítette volna. Ezt az elvet egyébként a szerkesztő önmaga nem egyszer cserbenhagyja s bőven él utalásokkal még ott is, ahol a cikket inkább az eredeti címszó alatt közölhette volna. Pl. *Charakterfehler: sieh Kinderfehler; Charakterologie: sieh Psychologie; Ackerbauschulen: sieh Fachschulwesen* stb. Sőt az *Erziehung* (nevelés) címszó mellett is ezt olvassuk: „lásd a befejező kötetet, pótlások“. Kérdem, vajjon a jellembeli hibákat, a jellemtant, a mezőgazdasági iskolákat nem helyesebb-e inkább e címszók alatt tárgyalni, mint később nagyobb keretek számára fenntartani? Egyébiránt az 1. kötet tartalomjegyzéke bőviben van az ilyen „lásd“-oknak, ami szinte azt engedí sejtetni, hogy a szóban forgó cikkek nem készültek el idejében.

Ezen általános ismertetés után áttérhetünk a mű megbírálására, amire néhány kémpróba és az összehasonlítás egy másik rokon vállalkozással (Röloff) bő alkalmat nyújt. Ennek alapján már eleve megállapíthatjuk, hogy a szerkesztőnek nem sikerült mindvégig azokat az elveket valóra váltani, amelyeket részben ismertetésünk élén felállítottunk, részben ő maga hangoztat előszavában. Lényegesebb ellenvetéseinket példákkal alátámasztva a következőkben soroljuk fel. Úgy látjuk, hogy amit már az előszó elolvasása után sejtettünk, be is következett: az evangélikus szempont egyoldalú érvényesítése, ami főleg a személyi cikkeknel kirívó. Pl. evangélikus pedagógia (22 hasáb), biblia (4 h.), *bibelkundlicher Unterricht* (17 h.), *Brüdergemeine* (Zimzendorf, Herrnhut 10 h., Roloffnál: *Brüdergemeinde* 4 h.), Schwartznál a 2. cikk a vallásotatásról való lemondás bejelentése (*Abmeldung*, 8 h.), amiről Roloff meg sem emlékezik; az életrajzok közül Schwartznál előfordul, Roloffnál hiányzik: Bodelschwingh (4 h.), Jacob Böhme (5 h.), Altenstein br. miniszter (10 h.); viszont R.-nál megvan, Schw.-nál hiányzik: Bonifatius (4 h.), Bonitz (3 h.), Bosco (8 h.). A *Deutschum und christliche Erziehung* című cikkben (9 h.) a következő, egyúttal az egész munka szellemét megvilágító mondatot olvassuk: „A katolicizmus történelmileg kifejlődött alakjában természetesen bizalmatlanul elhárító viselkedést tanusít, azokkal az elveinkkel szemben, amelyeket egy „német hit“ (*deutscher Glaube*) védelmező

a hit lényeges alapvonásaiaként állítanak oda, és [a katolicizmus] legcsekélyebb mértékben sem tér el az *egy* csalhatatlan egyház álláspontjától“.

Ezt a lexikont németek írták németeknek, az tehát minden ízében német; ez a szerkesztő, a kiadó és a közönség tekintetében a tárgyilagosság és tudományosság határain belül teljesen jogosult. Ez a nemzeti irány, amely a saját országának viszonyait és népének szükségleteit tartja szem előtt, egyes cikkeken is kifejezésre jut, pl. *Deutschkunde* 7 h., *Deutsches Bildungswesen* 23 h., *Auslanddeutschtum* 12 h., *Das Deutschtum in Österreich-Ungarn* (sic!), *Deutsche Auslandschulen* 10 h. Ámde minden nemzetnek saját érdeke egyúttal megköveteli, hogy figyelemmel kísérje, ismerje a külföld viszonyait is. A szerkesztő valóban ígéri, hogy a németek iskolaügye mellett tárgyalni fogja „a többi nagy kultúrállamok“ közoktatásügyét is, aminek azonban az 1. kötetben csak igen fogyatékosan tesz eleget. A németek közül külön cikket szentel *Bremennek*, de mellőzi a birodalom fővárosát, *Berlint* (magyar pedagógiai lexikont nem tudnék elképzelni *Budapest* iskolaügyének önálló ismertetése nélkül). A külföldet egyelőre csak két állam képviseli: Latin-Amerika (16 h.), (míg „Amerika“ majd csak az „Egyesült Államok“ alatt fog szerepelni), továbbá *Dánia* (12 h.). Ellenben kimaradt *Belgium* és *Bulgária*; *Angolországot* (*England*) illetőleg pedig ismét a befejező kötetre, illetőleg pótlásokra utalnak. Egyébként a szerkesztő munkatársaival együtt azon van, hogy az újabb törekvéseket is lehetőleg figyelemmel kísérje, ami mindenesetre elismerést érdemel. Ilyen cikkek pl. *Entschiedene Schulreformer* (Elszánt iskolaújítók), *Biologischer Unterricht* (az élettan tanítása 16 h.) s m. t. Felotte figyelemreméltó az is, amit a nevelőkről (1277—86. h.) és a nevelőnőkről (1287—91. h.) olvasunk.

Nem érdektelen, hogy ennek az első kötetnek első és utolsó cikke: *Abhärtung* (edzés)- *Exzentrisch* (különcködő) Roloffnál hiányzik (mellesleg: ez utóbbinál a szerző beéri a fogalom magyarázatával, de pedagógiai vonatkozásairól, arról, hogy ilyen szélsőséges hajlamú gyermekkel hogyan kell bánni, szót sem ejt). E két lexikon közti eltérést szemlélteti még, hogy az *Abbitte* (bocsánatkérés), *Abhören* (kihallgatás, feleltetés), *Abneigung* (idegenkedés), de még az *Alphabet* (3 h.) címszavak R.-nál megvannak, Schw.-nál ellenben hiányoznak.

Úgy látjuk továbbá, hogy az iskolaegészségügyi vonatkozások tárgyalása helyenként már átcsap az orvosi területre; pl. az *Exkursionen* (kirándulások 4 h.), *Bewegungsübungen* (mozgási gyakorlatok 10 h.); *orvos* (5 h.), *intézeti orvos* (6 h., a gyógypedagógiai intézetekben; ellenben hiányzik az *iskolaorvos*) nélkülözhetetlen cikkek mellett ilyenekkel is találkozunk: *Bettwäsche* (Enuresis nocturna 10 h.), *Epilepsie* (eskór 4 h.), *Hämophilie* (vértes-tecskék rendellenessége 3 h.), *Abulia* (akaratgyengeség), *Anatomie* (1 h., csak meghatározást ad); mire való továbbá a cukorbetegség (*Basedowsche Krankheit*) tárgyalása, amikor maga a cikk szerzője azon kezdi, hogy ez a betegség gyermekeknél ritkán fordul elő.

Magyar szempontból kevés a mondanivalónk. Brunsvik Teréz, sajnos,

biányzik, jóllehet nem csekély rész illeti meg a bécsi, a müncheni, a drezdai, sőt a párizsi kisdédvők megszervezésében. Az *Auslanddeutschtum* (külföldi németiség 12 h.) című cikkben még mindig az *Österreich-Ungarn* idejét mult. elnevezéssel találkozunk. A Comeniusról szóló cikkben *Saros-Patak* (sic!) fordul elő. Reméljük, hogy az *Ungarn* című cikk jogos várakozásunknak jobban meg fog felelni.

Ennek a német munkának megjelenése önkénytelenül rácszémeltet arra, hogy a mi szakirodalmunk is évek óta nélkülöz egy nagyobb szabású magyar pedagógiai lexikont. Úgy tudjuk azonban, hogy egy erre irányuló komoly tervezet immár előkészületben van. Ennek szerkesztője úgy a régiebb, mint a most megjelent külföldi lexikonokból pozitív és negatív tanulságokat meríthet: előnyeiket hasznosíthatja, hátrányaikon okulhat és remélhetőleg szemmel fogja tartani az ismertetésünk élén hangoztatott irányelveket is.

A Hermann Schwartz titkos kormánytanácsos és ny. miniszteri tanácsos által szerkesztett és a kiadócég által mintaszerű kiállításban, frakturnyomással közrebocsátott pedagógiai lexikont fenti bíráló megjegyzéseink — jobbadán alaki fogyatkozások — ellenére, értékes s felette tanulságos tartalmánál fogva ajánlhatjuk az érdeklődőknek figyelmébe. *Kemény Ferenc.*

Alfred Adler: Menschenkenntnis. 2. kiadás. Leipzig, S. Hirzel, 1928. (VII + 230 lap.) Ára 8 márka, kötve 10 márka.

Az előttünk fekvő könyv a szerzőnek a bécsi Volksheimban több száz főnyi hallgatóság előtt tartott előadásait tartalmazza; úgy tekinthetjük, mint Adler tanainak népszerű formában való összefoglalását. A lélek legfőbb jellemzője a célirányosság, mely már az alkalmazkodásban is nyilvánul. Cél nélkül nem tudunk gondolkodni, érezni, akarni, de még álmodni sem. Az Adler által megalapított individualpszichológiának fő elve, hogy a lelki élet minden jelenségét úgy fogja fel, mintha valamely cél szolgálatában jött volna létre, mintha a jövőre való előkészület volna. A célok kitűzésében aránylag nagyfokú szabadságot élvezünk. Az emberek cselekvéséből, különösen kifejező mozgásából az illetők céljára következtethetünk. Azonban ugyanaz a mozgás többféle célnak a szolgálatában állhat. Ezért a vizsgálandó egyén életének lehetőleg egymástól távol eső időpontjaiból kell mozgásokat, viselkedéseket ismernünk; ha ezeket képzelt egyenessel kötjük össze, egységes irányt kapunk, melyet az illető egyén irányvonalának, életvonalának nevezünk. Az életvonal minden esetben már a kisgyermekkorban alakul ki. Téves és a nevelésre káros az a felfogás, mely az egyéni jellemet öröklöttnek tünteti fel. Az emberi lélek legfőbb alakító tényezője a társas együttélés. Csakis a társas együttélés ad értéket minden emberi teljesítménynek. A társas együttélés logikájának legfőbb törvénye, az ú. n. „abszolút igazság“ az, hogy az egyén érdeke feltétlenül alárendelendő a közérdeknek.

Már a csecsemő érzi a saját gyengeségét, fogyatékosságát; szeretne olyan nagy és erős lenni, mint mások. A felnőttek egyrészt úgy bánnak vele, mint alárendeltjükkel, másrészt meghajolnak a gyermek gyengesége előtt és segít-